

Zalai kézműves érték- Zalai fehérhímzések

Vászonhímzések

Ezek kizárólag fonalas munkák. Mennyiségileg ez a csoport a legjelentősebb. Megyénk népi hímzéseinek kutatása 1950-ben vette kezdetét, ekkor indult meg ugyanis a szakszerű gyűjtőmunka a zalaegerszegi és nagykanizsai múzeumban. A zalaegerszegi múzeum fehérhímzése 100 db, a nagykanizsai múzeumban 400 db található. A fehérhímzések legnagyobb része- kb. az 1870-es évektől- szabadrajzú, virágmintás.

A női viselet hímzett darabjai:

1. vállkendő

A női viselet darabjai közül általánosan elterjedt volt a fehér gyolcs vállkendő fehérhímzéssel való díszítése. Legrégibb datált darabunk 1863-ban Nagykanizsán készült. A Nagykanizsa környéki és a göcseji- hetési vállkendők között jelentős különbséget találunk. Míg az előbbi módosabb községek asszonyai kendőiknek általában mind a négy szélét és legalább két sarkát gazdagon kivarrták (ha a gyolcs széle nem volt „slingelt”, úgy széles, horgolt vagy kézi kötésű csipkét varrtak rá), addig a szegényebb Göcsejben, illetve Hetésben általában kettévágták őket, hogy két külön darabjuk legyen ugyanannyi anyagból. Az átlós oldal csupán beszegett volt, a másik oldala és a köztes sarok azonban nagy sarok, és hosszú sávmintával díszített. A kendő két szélére általában húzott fodrot, horgolt vagy gyári csipkét varrtak. 1900-ig készítették, azután fokozatosan kiszorította őket a gyári kendő.

2. A fejkendő

A slingelt gyolcs nyakravaló kendőhöz hasonló fehér „fejrevaló” illett. Ezeknek több fajtája is volt, s a viselés módja is különbözött még egy etnikai csoporton belül is.

A négyzetes alakú fejkendőket általában átlósan felébe hajtva, az áll alatt megkötve vagy összetűzve viselték. Ezért a kendő egyik felét a színén, a másikat a visszáján hímezték ki, hogy így is, úgy is viselhesse tulajdonosa. Az 1890-es évektől azonban fokozatosan háttérbe szorította őket a selyem, kasmír gyári készítésű fejrevaló.

3. Az ingek

A bevarrott ujjú ing.

Vászonból vagy gyolcsból varrott, egyenes szabású, háta sűrűn, eleje kevésbé ráncba szedett, később már csak aprón lerakott, illetve lazán ráncolt. Hasítékuk két oldalán szélesebb-keskenyebb visszahajtott mellrész van, melyet néha szegőzés, elvéve kevés hímzés is díszít. Több gombbal gombolódik. A felálló nyakat keskeny horgolás vagy kevés hímzés szokta díszíteni. Ujja mindig hosszú és szűk.

A régebbi darabokon magának az ing ujjának a végét, máskor a rávarrott kézelőt díszíti többé-kevésbé gazdag fehérhímzés. A kézelőt a hímzés felett néha szegőzések, illetve tűzések taglalják. (Zalacomár környéke)

4. A levesrékli és a frakkos rékli

1890 körül a Kanizsa környéki paraszti viselet lassan polgárosult, hasonult a városihoz. Fokozatosan elhagyták az egyenes szabást, a pálhát és vállfoltot, s az ingek ujját „formára” szabták. Egyidejűleg azonban divatba jött egy újabb viseleti darab is, az ing felett viselt ujjon. Két típusa ismert, a „levesrékli” vagy a „röpike” és a „frakkos rékli”. Mindegyik kikerekített karöltővel készült, de míg az elsőnek az alja szabadon lebegett, s alig ért derékig, addig a „frakkos” rékli szorosan a derékhoz simult, alja pedig ráborult a szoknyára. 1890. körül készült.

Férfiak hímzett viseleti darabjai

1. A gatyá

Viselete kb. a századfordulóig általánosan elterjedt volt, bősége változó volt vidékenként. Munkára általában kétszeres gatyát hordtak, ünneplőre 4-6 szorost. A gatyá alját általában keskeny subrika és rojtozás, néha dupla rojtozás szegélyezte.

2. Az ing

A férfiak ruhadarabjai közül hímzéssel főként a vászoninget díszítették. Szabásuk alapján két csoportra osztjuk őket:

a. A széles ujjú vagy „sipujjú” ing.

Ez teljesen egyenes szabású, rövid derekú, ránc és gallér nélküli ing. Széles ujjának visszahajtóját szálszámolásos fehérhímzéssel és subrikával díszítették.

b. A bokros ujjú ing.

Az ing eleje ritkásan, a háta sűrűn ráncba szedett, a bő ujjak pedig a vállakon és kézelő felett. Mellrésze és kézelője gazdagon hímzett és szegőzött, de a geometrikus motívumokat fokozatosan kiszorította a szabadrajzú, virágos hímzés. Említést kell tennünk a hetésiek különleges „darázléppel” (bujtatás) kivarrt ingeiről. Vidékünkön általában a I. világháborúig készítették házilag vagy takács által szőtt vászonból. A háború után fokozatosan szorította ki őket a gyári ingek mintájára, kezdetben még vászonból varrott ún. „francia ing”.

Ágyi és lepelruhák

Az 1870-es évektől általánosan kedveltek voltak a fehérhímzéssel díszített vánkосok, ágylepedők és ágyterítők. A tisztaszoba bevetett, letakart ágyának tetején helyezték el a vánkосokat, hímzett végükkel a szoba felé, egyszerre 3-6 db-ot.

Említést kell tennünk a kultikus jelentőségű, alkalmi rendeltetésű ravataltakarókról, halottas lepedőkről is. Ezek főleg Zalakomár környékén készültek fehérhímzéssel. Legszebb darabok 1870 körül készültek. A hímzéseket a zalai asszonyok, lányok rajzolták, terveztek és varrták saját maguk vagy családtagjaik részére, gyakran megrendelésre. Munkájuk során szokatlanul kevés öltéselemet használtak. A legkedveltebb és leggyakoribb a laposöltés. A szárazakat, indákat is röviden öltött laposöltés sor alkotja. Gyakori az előöltés a laposöltéses levélkék és szirmok alatt. Kiskomárom környékén a „töltött hímzés” már félmagas, sőt az 1910-es évekről erősen alátöltött a hímzés pedig tömöttebb, valódi magas hímzés. Kedvelt a száraz láncöltéses kivarrása. Mindenütt kedvelt a huroköltés alkalmazása. Különösen kedvelt öltéselem a lyukhímzés „slingölés”. Göcsej déli részén és Hetésben a bújtatásos „darázslép” változatai voltak közkedveltek. Különféle szálszámolásos munkák közül főleg a subrikálás volt kedvelt. (Kendők, gatyák visszahajtása mentén, s lepedővégeken alkalmazták leginkább).

A felsorolt néhány öltéselemből alkották a gyakran írástudatlan zalai parasztasszonyok a különféle hímzésminták gazdag, változatos, tömör és mégis lendületes szerkesztésű kompozícióit. Sajnos, ez a magas művészi színvonalú zalai fehérhímzés az I. világháború táján csaknem teljesen elsovadt, csak a múzeumok gyűjtötték emlékeiket. Köszönet Dr. Kerecsényi Editnek, hogy a 60-as évektől a megyei szakkörvezetők rajzolhattak a nagykanizsai múzeum textilgyűjteményéből. Kiadványa jelent meg „A zalai fehérhímzések” címmel (népművészeti szakköri anyag), mely újra élesztette, országosan ismertté tette és sikerre vitte Zala megye fehérhímzéseit.

1983. Országos Népművészeti Kiállítás. Török Eta ezüst plakett a zalai ingminták hímzéseinek női ingeken alkalmazásáért.

1985. Országos Népművészeti Kiállítás. Bronz plakett az MMIK zalaegerszegi hímző szakköre és Török Eta szakkörvezető, a zalai fehérhímzés alkalmazásáért a lakás és öltözködési kultúrában.

1989-ben jelent meg „Zalai ingminták, ingszabás” címmel Török Eta kiadványa Dr. Kerecsényi Edit ajánlásával.

Szakirodalom:

Dr. Kerecsényi Edit: Zalai fehérhímzések (Mintagyűjtemény 1977.)

Török Eta: Zalai ingminták, ingszabás 1989.

Az értéktár bejegyzéshez a zalai fehérhímzések anyagát összeállította: Török Andrásné

Mellékletek

